

Wojciech Drzeżdżon

Młodzież szkół zawodowych a wartości : (analiza badań)

Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość 5, 77-96

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wojciech Drzeżdżon*

Młodzież szkół zawodowych a wartości (analiza badań)

Człowiek kształtowany jest przez swoje środowisko od momentu przyjścia na świat. Początkowo wpływ na dziecko mają rodzice i rodzina. Z biegiem lat jednym z najważniejszych źródeł informacji o świecie staje się szkoła, a wraz z nią nauczyciel. Wychowanie szkolne – w odróżnieniu od wychowania w rodzinie – ma charakter czynności planowych. Cele są tu z góry wyznaczone i określone, a zadania ustalone w programach wychowawczych poszczególnych szkół. Wiele instytucji ma wpływ na rozwój jednostki, ale szkoła realizuje ten cel jako podstawowy. Obecnie toczy się dyskusja nad kształtem postaw, które szkoła stara się upowszechniać w odpowiedzi na transformację polityczną i gospodarczą. Współczesny kapitalizm niesie postawy rywalizacyjne i konkurencyjne, które, chcąc nie chcąc, zostały przeniesione na grunt szkoły. W większości szkół praktyka wychowawcza przyporządkowana jest ogólnej zasadzie dominacji (wykluczającej partnerstwo), zasadom rywalizacji, sprawności, wyprzedzania, organizacji (utożsamianej z instytucjonalną doskonałością).

Funkcje społeczne szkoły wynikają z etapu rozwoju społecznego, stosunków społecznych i układu tych stosunków. Postęp społeczny i naukowo-techniczny sprawia, że solidne wykształcenie ogólne i oparte na nim gruntowne wykształcenie zawodowe stało się nie tylko pierwszoplanową potrzebą społeczną, ale także potrzebą jednostki – jako norma jej uczestnictwa w życiu społeczno-kulturalnym kraju czy w pracy zawodowej, tudzież jako fundament wszelkiego dalszego kształcenia, które stopniowo staje się kształceniem ustawicznym, kształceniem przez całe życie. Potrzeby te wynikają również z procesu demokratyzacji życia społecznego. Proces demokratyzacji, stawiający jednostki i grupy ludzi wobec nowych zadań społecznych, wymaga coraz solidniejszego przygotowania do tych zadań, zwłaszcza odpowiedniego przygotowania zawodowego, a także ukształtowania postaw obyczajowo-moralnych.

* Dr Wojciech Drzeżdżon, Gdańska Wyższa Szkoła Humanistyczna, ul. Biskupia 24 b, 80-875 Gdańsk, e-mail: wdrzezdzon@op.pl.

Poznanie hierarchii wartości współczesnej młodzieży przez pedagogów, polityków, ekonomistów i specjalistów różnych dziedzin zajmujących się sprawami młodzieży ma wielorakie znaczenie. Pozwala lepiej zrozumieć cele i dążenia młodych ludzi oraz ułatwia analizę potrzeb życiowych, analizę potrzeb nastolatków¹. Służy również przewidywaniu dalszych dążeń i zachowań młodego pokolenia, co ma niebagatelne znaczenie dla prognozowania rozwoju społecznego². Praca stanowi podstawowe źródło wiedzy człowieka, jego przeżyć i umiejętności wartościowania. Człowiek nie tylko widzi w pracy czynności zapewniające środki materialne potrzebne do życia, lecz również traktuje ją jako naturalną potrzebę, obowiązek społeczny i warunek własnego rozwoju. Praca jest głównym czynnikiem decydującym o wykorzystaniu możliwości życiowych człowieka, odgrywa zasadniczą rolę w jego rozwoju i stanowi naturalną podstawę życia społecznego. Jest tą szczególną wartością, dzięki której powstają i funkcjonują społecznie wszystkie inne wartości.

Badania dotyczące wartości uznawanych przez młodzież szkół zawodowych przeprowadzono w połowie 2005 roku w szkołach zlokalizowanych na terenie miasta Tczewa. Ogólna populacja badanej młodzieży wyniosła 231 osób, z czego 66,2% stanowili chłopcy, a 33,8% dziewczęta. Jest to młodzież reprezentująca miasto Tczew i okoliczne wsie należące do powiatu tczewskiego.

Hierarchia wartości badanej młodzieży

Poniżej zostanie przedstawiona hierarchia wartości badanej młodzieży, biorąc pod uwagę trzy grupy wartości (edukacyjne, pracy, rodzinne) uwzględnionych w badaniu. Każda z grup wartości reprezentowana była w kwestionariuszu przez 20 zdań wskaźnikowych. Każdy badany oceniał te zdania w skali pięciopunktowej. Odpowiadała temu stosowana podczas kodowania wyników punktacja; najwyższa aprobatą zdania afirmującego daną wartość oznaczała przyznanie 2 punktów, umiarkowana aprobatą przyznanie 1 punktu, ambiwalencja („nie wiem, nie mam zdania”) 0, umiarkowana negacja –1, a zdecydowane odrzucenie takiego zdania –2.

Badania wykazały, że młodzież najwyżej ceni wartości związane z **edukacją**. Wartości edukacyjne uzyskały najwyższy wskaźnik uznania – 0,61. Nieco niżej zostały ocenione wartości związane z pracą (0,58), najniżej zaś wartości rodzinne (0,53). Wszystkie badane wartości uzyskały średni wskaźnik uznania nieco niższy niż 1,0, co oznacza, że te wartości są uznawane przez ogół uczniów w sposób umiarkowany.

¹ B. Hiszpańska, *Pomóż młodzieży znaleźć wartości-drogowskazy*. Warszawa 1992.

² W. Drzeżdżon, *Wpływ zmian w edukacji na system wartości młodego człowieka*. „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość” 2007, t. IV, s. 24–34.

Tabela 1. Hierarchia wartości ogółu badanych uczniów (N=231)

Ranga	Wartości	Średni wskaźnik oceny wartości (W)	Odchylenie standardowe (s)
1.	Edukacyjne	0,61	0,59
2.	Związane z pracą	0,58	0,77
3.	Rodzinne	0,53	0,76
Ogółem		0,57	0,70

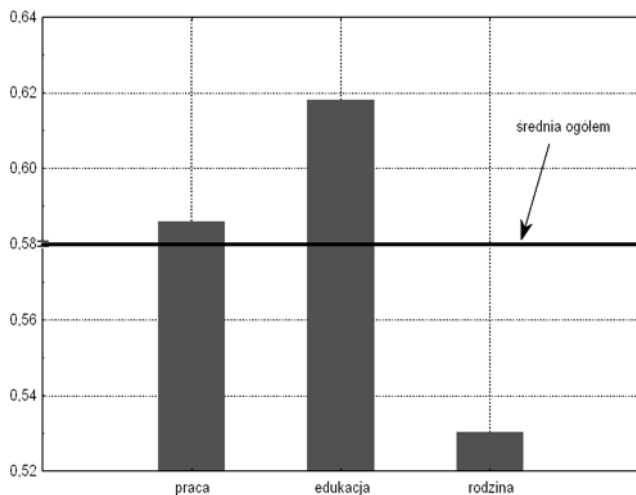
Wśród ogółu respondentów stosunkowo wysoko ocenione zostały wartości edukacyjne. Biorąc jednak pod uwagę to, że respondentami byli uczniowie szkół, należy przyznać, iż wskaźnik uznania jest stosunkowo niski. Uzyskany wynik świadczy o tym, że uczniowie zajmują wobec edukacji jako wartości postawę pośrednią między całkowitą ambiwalencją a umiarkowaną akceptacją. Jak podaje Mirosław J. Szymański, „zjawisko to jest możliwą do przewidzenia konsekwencją trwającej od wielu lat tendencji spychania edukacji przez kolejne rządy na drugoplanowe, a nawet trzecioplanowe pozycje. Wiąże się z tym także deprecjacja edukacji w opinii społecznej”³. Sytuację tę potwierdza Zbigniew Kwieciński, oceniając zjawiska edukacyjne występujące po 1989 roku: „Społeczeństwo nasze straciło jakby elementarny rozum edukacyjny, to jest zdolność do zadbania o elementarne warunki rozwoju własnych dzieci”⁴. Jak widać, problem bagatelizowania edukacji staje się cechą charakterystyczną całego społeczeństwa, zarówno dorosłych, jak i młodzieży.

Na drugim miejscu znalazły się wartości związane z **pracą**. Wysoką pozycję tych wartości można interpretować jako uświadomienie sobie przez młodzież wzrastającego znaczenia pracy w warunkach gospodarki rynkowej, a także tego, że jakość i rodzaj wykonywanej pracy mają duży wpływ na losy życiowe młodych ludzi.

Zaskakująco niską rangę w opiniach badanej młodzieży uzyskały **wartości rodzinne**. Wytlumaczeniem może być brak doświadczenia badanych uczniów w sferze związanej z posiadaniem własnej rodziny, stąd ranga tej wartości zostaje przeniesiona na późniejszy okres ich życia. Wydaje się również, że wynik ten jest wyrazem trwającego w naszym kraju przez wiele lat kryzysu społecznego, w tym kryzysu współczesnej rodziny. Fakt ten odsłania także słabość całego systemu edukacji, w którym współczesnej młodzieży nie wpaja się wystarczająco skutecznie najbardziej elementarnych wartości rodzinnych. Jak widać, różnice wyliczonych wskaźników uznania wartości są niewielkie. Nie można zatem mó-

³ M. J. Szymański, *Młodzież wobec wartości. Próba diagnozy*. Warszawa 2000, s. 50–51.

⁴ Z. Kwieciński, *Szkola czy demokracja*. „Edukacja” 1992, nr 2.

Rysunek 1. Hierarchia wartości ogółu badanych uczniów

wić o jakiejś bardzo dużej dominacji jednych wartości nad innymi lub wyraźnym odrzuceniu jakichś wartości przez badanych.

Poglądy badanych uczniów

Przedstawiona analiza hierarchii wartości badanej młodzieży oraz ważniejszych związków między wartościami uznawanymi przez respondentów ukazuje główne tendencje i zasadnicze cechy systemu wartości uczniów. Poniżej zostaną przedstawione konkretne poglądy badanych dziewcząt i chłopców. Poszczególne zdania kwestionariusza miały wyraźny składnik aksjologiczny, badani mogli przez samo afirmowanie lub odrzucenie kolejnych sądów wyraźnie zadeklarować swój stosunek do świata wartości. Poniżej zostanie przedstawiona treść zdań wskaźnikowych dla wybranych wartości, a także stosunek badanych do tych zdań. Kolejno analizowane będą opinie badanych uczniów o treści 60 zdań, stanowiących wskaźniki uznania (lub odrzucenia) interesujących nas wartości. Zdania te, jak wspomniano, zostały przemieszane w kwestionariuszu w sposób losowy. Zostaną przedstawione w grupach wartości, które reprezentują.

W tabelach podane zostaną następujące dane: treść zdania, ocena zdania w pięciopunktowej skali, średnia ocena zdania przez uczniów (M), odchylenie standardowe (s) oraz wskaźnik W , stanowiący miernik stosunku badanych do określonej wartości. Wskaźnik ten jest równy średniej średnich ocen M , wyliczonej dla zdania afirmującego daną wartość, a w przypadku zdań negujących tę wartość ma znak przeciwny w stosunku do wyliczonej wartości M . W celu dokładniejszego poznania motywów, którymi kierowała się młodzież szkół zawodowych, przyznając najwyższą rangę wartościom związanym z edukacją, przedstawiono sposób ustosunkowania się respondentów do umieszczonych w kwestionariuszu

zdań traktujących o znaczeniu edukacji. Oceny poszczególnych zdań wskaźnikowych wartości związanych z edukacją zestawiono w tabeli 2. Dane te świadczą o tym, że badana młodzież konsekwentnie wykazuje przywiązanie do wartości edukacyjnych. Jak podaje Peter F. Drucker, wartości wykształcenia „to dziś jedyny realny kapitał. Rozwój edukacji jest najważniejszym środkiem tworzenia kapitału, a liczba ludzi wykształconych, jakość ich wiedzy i wykorzystanie tych ludzi to najważniejsze wskaźniki zdolności kraju do wytwarzania dobrobytu”⁵. Sytuacja na rynku pracy wskazuje dość wyraźnie, że współczesny pracodawca wybiera osoby najbardziej wykształcone, aby uniknąć dużych kosztów kształcenia nowego pracownika.

Większość respondentów zdecydowanie aprobuje zdania afirmujące wartości edukacyjne. Badani z większą pewnością akceptują zdania pozytywnie prezentujące analizowane wartości, niż negują zdania kwestionujące je. Można zatem zauważyć, że wartości edukacyjne są bliskie badanej młodzieży. Świadczy o tym stosunkowo duża grupa uczniów, którzy przyjęli stanowisko wobec poddanych ocenie zdań wskaźnikowych, wybierając odpowiedź: „zgadzam się zdecydowanie”, „raczej zgadzam się”.

Średnia średnich ocen zdań wskaźnikowych w tej grupie wyniosła 0,61, co oznacza miejsce mniej więcej w połowie odległości pomiędzy poziomem akceptacji (1,0) i ambiwalencji (0,0). Biorąc pod uwagę uzyskane wyniki poszczególnych badanych wartości należy stwierdzić, że przeciętny uczeń choć z niezbyt dużą atencją odnosi się do wartości edukacyjnych, to jednak je preferuje. Najwyższy współczynnik W (powyżej 1,0), świadczący o uznaniu wartości, uzyskały zdania: „Mając możliwość ukończenia szkoły zawodowej, należy dobrze ją wykorzystać” (W=1,69), „Ukończenie szkoły to wielkie osiągnięcie i satysfakcja” (W=1,42), „Coraz częściej w życiu codziennym ważne jest wykształcenie” (W=1,40), „Dzięki kształceniu praktycznemu dobrze przygotowujemy się do pracy i życia” (W=1,06), „Kiedy czasy są tak zmienne i niepewne jak obecnie, największym majątkiem staje się wykształcenie” (W = 1,01).

W ogólnej ocenie badanych uczniów wiedza, którą zdobywa się w szkole, przyda się w dość wysokim stopniu do wykonywania przyszłego zawodu. Można tu jednoznacznie powiedzieć, że wykształcenie jako wartość znajduje uznanie u większości młodzieży szkół zawodowych. Pęd do nauki, podnoszenie kwalifikacji, dążenie do osiągnięcia sukcesów zawodowych to nie tylko zjawisko polskie; już w latach siedemdziesiątych pisał o nim Mikołaj Kozakiewicz, traktując jako fenomen w skali światowej⁶.

⁵ P. F. Drucker, *The Educational Revolution*. [W:] *Education, Economy and Society*. Red. A. H. Halsey, J. Floud, C. A. Anderson. New York 1962, s. 19 [tłum. – W. D.].

⁶ M. Kozakiewicz, *Bariery awansu poprzez wykształcenie*. Warszawa 1973, s. 39.

Tabela 2. Opinie badanych o zdaniach wyrażających wartości edukacyjne

Nr zd.	Treść zdania	Opinie badanych					M	s	W
		++	+	0	-	--			
2	Mając możliwość ukończenia szkoły zawodowej, należy dobrze ją wykorzystać.	161 69,7%	69 29,8%	1 0,43%	0 0%	0 0%	1,69	0,47	1,69
5	Szkoła zawodowa zaspokaja ambicje uczniów.	11 4,7%	74 32,1%	53 22,9%	64 27,7%	29 12,6%	-0,11	1,13	-0,13
8*	Pod wieloma względami szkoła jest, niestety, podobna do koszar wojskowych, niekiedy nawet kojarzy się z więzieniem.	35 15,2%	59 25,5%	22 9,5%	65 28,2%	50 21,6%	0,15	1,41	-0,15
11	Poziom nauczania w szkole zawodowej wpływa na dalsze możliwości w życiu.	71 30,7%	109 47,2%	17 7,4%	23 9,9%	11 4,7%	0,89	1,09	0,89
14	Szkoła zawodowa wielostronnie rozwija uczniów.	29 12,6%	114 49,4%	47 20,4%	24 10,4%	17 7,4%	0,49	1,07	0,49
17*	Szkoła nie uczy właściwego podejścia do pracy.	36 15,6%	76 32,9%	43 18,6%	57 24,6%	19 8,3%	-0,22	1,21	0,22
20	Ukończenie szkoły to wielkie osiągnięcie i satysfakcja.	132 57,2%	78 33,7%	11 4,8%	8 3,5%	2 0,8%	1,42	0,80	1,42
23	Dzięki kształceniu praktycznemu dobrze przygotowujemy się do pracy i życia.	86 37,3%	107 46,3%	12 5,2%	19 8,2%	7 3,1%	1,06	1,01	1,06
26*	Życie jest tak ciekawe, że szkoda czasu na zbyt długi pobyt w szkole i na praktyce zawodowej.	55 23,8%	58 25,1%	26 11,3%	48 20,7%	44 19,1%	-0,13	1,47	0,13
29	Bardzo dobrze ucząca się młodzież zasługuje na uznanie.	73 31,6%	107 46,3%	23 9,9%	19 8,2%	9 3,9%	0,93	1,04	0,93
32	Kiedy czasy są tak zmienne i niepewne jak obecnie, największym majątkiem staje się wykształcenie.	90 38,9%	87 37,6%	28 12,2%	17 7,4%	9 3,9%	1,01	1,07	1,01
35*	Obowiązek uczęszczania do szkoły zawodowej jest nieuzasadnionym przymusem.	41 17,7%	64 27,7%	45 19,5%	60 25,9%	21 9,1%	-0,19	1,25	0,19
38	Pracodawcy powinno zależeć na pozyskaniu wykształconej kadry.	65 28,2%	119 51,5%	22 9,5%	21 9,1%	4 1,7%	0,95	0,94	0,95

41*	Ukończenie szkoły zawodowej niczego nie daje.	53 22,9%	57 24,7%	24 10,4%	58 25,1%	39 16,8%	-0,11	1,44	0,11
44	Nauczyciele w sposób właściwy wychowują do pracy.	19 8,3%	77 33,4%	32 13,8%	68 29,4%	35 15,2%	0,09	1,24	0,09
47	Wykształcenie jest jedną z najcenniejszych wartości, jakie można osiągnąć w życiu.	90 38,9%	94 40,6%	8 3,5%	26 11,3%	13 5,6%	0,96	1,17	0,96
50	Lata spędzone w szkole należą do najmilszych, dlatego każdy młody człowiek powinien uczyć się, jak tylko może najdłużej.	61 26,4%	79 34,2%	38 16,5%	29 12,6%	24 10,4%	0,53	1,28	0,53
53*	Ukończenie szkoły zawodowej nie świadczy o tym, że człowiek stał się mądrzejszy.	24 10,4%	41 17,7%	36 15,6%	100 43,3%	30 12,9%	0,30	1,20	-0,30
56	Każdy powinien ciągle się dokształcać, uczyć się przez całe życie.	89 38,5%	89 38,5%	16 6,9%	27 11,7%	10 4,3%	0,95	1,14	0,95
59	Coraz częściej w życiu codziennym ważne jest wykształcenie.	126 54,5%	87 37,6	6 2,6%	9 3,9%	3 1,3%	1,40	0,82	1,40

* zdanie negatywnie traktujące daną wartość

Spośród zdań wyrażających negację najmocniej odrzucono poglądy: „Szkoła nie uczy właściwego podejścia do pracy” ($M=-0,22$; $W=0,22$), „Obowiązek uczęszczania do szkoły zawodowej jest nieuzasadnionym przymusem” ($M=-0,19$; $W=0,19$). Badani również nie odrzucili poglądu: „Życie jest tak ciekawe, że szkoda czasu na zbyt długi pobyt w szkole i na praktyce zawodowej”. Stosunek respondentów do tego zdania okazał się bardzo zróżnicowany: „zgadzam się zdecydowanie” – 55 odpowiedzi (23,8%), „raczej zgadzam się” – 58 (25,1%), „nie wiem, nie mam zdania” – 26 (11,3%), „raczej nie zgadzam się” – 48 (20,7%) oraz „zdecydowanie nie zgadzam się” – 44 (19,1%). Różne zatem są doświadczenia uczniów w kontaktach zarówno ze szkołą, jak i z praktyką zawodową, jak również różne są opinie młodzieży. Badania prowadzone przez wybitnych ekonomistów często zdawały się przekonywać, iż podwyższanie poziomu wykształcenia pracowników pozytywnie wpływa na efekty gospodarcze. Edward F. Denison aż 23% wzrostu dochodu narodowego Stanów Zjednoczonych w latach 1929–1957 przypisał oświacie⁷.

Szczególnie interesująca wydaje się analiza stosunku respondentów do poszczególnych zdań związanych z pracą. Ocena wartości związanych z pracą lo-

⁷ Podaję za: J. Kluczyński, *Problemy ekonomiki kształcenia w literaturze*. [W:] *Ekonomiczno-społeczne aspekty kształcenia*. Red. J. Kluczyński. Warszawa 1968, s. 16–17.

kuje je pośrodku, między wartościami edukacyjnymi i wartościami rodzinnymi. Oznacza to, że badani zdają sobie sprawę ze wzrastającego znaczenia pracy we współczesnym życiu.

Zważywszy na to, iż różnica między wartościami edukacyjnymi a wartościami pracy wyniosła 0,03, wydaje się, że wartości związane z pracą zostały ocenione dość wysoko (średnia średnich ocen zdań wskaźnikowych: 0,58). Umieszczenie wartości pracy przez badaną młodzież szkół zawodowych pomiędzy wartościami edukacyjnymi i rodzinnymi również ma swoją wymowę. Wysokie miejsce, które zajmuje praca w hierarchii wartości młodzieży, określa jednoznacznie jej miejsce w aspiracjach i dążeniach życiowych. Wzrost znaczenia pracy w świadomości młodzieży odnotowują także inni badacze. W celu dokładniejszego poznania motywów, jakimi kieruje się młodzież, przyznając wysoką rangę wartościom związanym z pracą, należy przyrzeć się sposobowi ustosunkowania się respondentów do umieszczonych w kwestionariuszu zdań traktujących o znaczeniu pracy. Warto więc poznać dokładniejszą analizę stosunku respondentów do poszczególnych zdań wyrażających tego typu wartości. Oceny poszczególnych zdań wskaźnikowych zostały zestawione w tabeli 3. Jak widać, aż w 16 przypadkach na 20 możliwych współczynnik W jest dodatni, co świadczy o aprobach wartości wiążących się z pracą. Aż ośmiokrotnie wskaźnik ten przekracza poziom 1,0 oznaczający umiarkowaną aprobatę. Najsilniejszą aprobatę badanej młodzieży szkolnej ($W=1,87$) znalazła teza odnosząca się do obowiązków pracowniczych. Treść tego zdania brzmi: „W pracy wszystkie obowiązki należy wykonywać najlepiej, jak się tylko potrafi”. Zdanie to zostało zaakceptowane przez wszystkich respondentów (odpowiedź: „zgadzam się zdecydowanie” wybrało 203 respondentów – 87,9%, „raczej zgadzam się” wybrało 28 badanych – 12,1%).

Pozostałe treści zdań, które najpełniej były akceptowane przez respondentów, to: „Dla ludzi praca ma coraz większą wartość” ($W = 1,37$); „Każdy dorosły człowiek powinien pracować” ($W = 1,32$); „Coraz częściej w życiu codziennym ważne jest posiadanie konkretnego zawodu” ($W = 1,32$); „Jest oczywiste, że młodzi pracownicy dążą do awansu, zajmowania coraz to wyższych stanowisk” ($W=1,19$); „Rzetelna praca jest ważnym obowiązkiem każdego człowieka” ($W=1,14$); „Praca wychowuje i przygotowuje człowieka do współpracy i współżycia w społeczeństwie” ($W=1,14$); „Postępowanie człowieka w pracy świadczy o tym, jak został wychowany w rodzinie” ($W=1,12$). Można zatem powiedzieć, że w opinii badanych warunkiem otrzymania interesującej pracy zawodowej jest osiągnięcie odpowiednio wysokiego poziomu wykształcenia, które służy jako środek do osiągnięcia innych dóbr społecznych. Zgodnie z oczekiwaniami dość wyraźnie i zdecydowanie zostało zaakceptowane zdanie drugie pod względem rangi: „Dla ludzi praca ma coraz większą wartość”. Z tym poglądem zgodziło się 90% badanych (odpowiedź: „zgadzam się zdecydowanie” wybrało 124 badanych – 53,7%, „raczej zgadzam się” 86 badanych – 37,3%). Wartość ta wywiera wielki wpływ na osobowość człowieka. Dzięki pracy kształtuje się wiele wartościowych cech,

choćby poszanowanie dóbr wytworzonych przez człowieka, umiejętność zespołowego działania, zdyscyplinowanie, wyrabianie woli i wiele innych. Wszystkie te elementy, łącząc się, tworzą osobowość młodego człowieka, która jest dynamicznym procesem oddziaływania środowiska na ucznia i odwrotnie⁸.

Tabela 3. Opinie badanych o zdaniach wyrażających wartości pracy

Nr zd.	Treść zdania	Opinie badanych					M	s	W
		++	+	0	-	--			
1	W pracy wszystkie obowiązki należy wykonywać najlepiej, jak się tylko potrafi.	203 87,8 %	28 12,1 %	0 0%	0 0%	0 0%	1,87	0,32	1,87
4	Postępowanie człowieka w pracy świadczy o tym, jak został wychowany w rodzinie.	119 51,5%	64 27,7%	16 6,9%	21 9,1%	11 4,7%	1,12	1,16	1,12
7*	Rację ma ten fachowiec, który pracuje tylko wówczas, gdy mu dobrze płacą.	62 26,8%	55 23,8%	42 18,1%	43 18,6%	29 12,5%	-0,33	1,37	0,33
10	Absolwent szkoły zawodowej przede wszystkim wiąże swoją przyszłość z pracą zawodową.	62 26,8%	106 45,8%	12 5,2%	37 16,1%	14 6,1%	0,71	1,19	0,71
13*	Nadmiar obowiązków w pracy może załamać człowieka.	9 3,9%	29 12,5%	24 10,4%	109 47,2%	60 25,9%	0,78	1,08	-0,78
16	Praca wychowuje i przygotowuje człowieka do współpracy i współżycia w społeczeństwie.	87 37,6%	109 47,2%	19 8,3%	13 5,6%	3 1,3%	1,14	0,88	1,14
19	Dla ludzi praca ma coraz większą wartość.	124 53,7%	86 37,3%	7 3,1%	12 5,2%	2 0,8%	1,37	0,84	1,37
22*	Nie ci, co dobrze pracują, lecz ci, co mają układy, mają dobrze w życiu.	20 8,6%	34 14,7%	26 11,3%	78 33,7%	73 31,6%	0,64	1,29	-0,64
25	Każdy dorosły człowiek powinien pracować.	132 57,2%	70 30,3%	9 3,8%	11 4,7%	9 3,8%	1,32	1,02	1,32
28	Coraz częściej w życiu codziennym ważne jest posiadanie konkretnego zawodu.	106 45,9%	103 44,6%	13 5,6%	9 3,9%	0 0%	1,32	0,75	1,32

⁸ T. W. Nowacki, *Praca i wychowanie*. Warszawa 1980, s. 147.

31*	Każdą pracę należy wykonywać tak, aby się nie zmęczyć.	35 15,2%	61 26,4%	24 10,4%	68 29,4%	43 18,6%	0,09	1,38	-0,09
34	Aby mieć dobrą pracę, czasem warto poświęcić temu inne cele w życiu.	57 24,7%	117 50,6%	21 9,1%	29 12,6%	7 3,1%	0,81	1,04	0,81
37*	Pracujemy wydajnie tylko wtedy, gdy mamy z tego osobistą korzyść.	18 7,8%	47 20,4%	13 5,6%	83 35,9%	70 30,3%	0,60	1,31	-0,60
40	Rzetelna praca jest ważnym obowiązkiem każdego człowieka.	83 35,9%	119 51,5%	11 4,7%	15 6,5%	3 1,3%	1,14	0,87	1,14
43	O tym, co wart jest człowiek, najlepiej się przekonać, obserwując jego pracę.	45 19,5%	103 44,6%	31 13,4%	36 15,6%	16 6,9%	0,54	1,17	0,54
46	Jakość wykonywanej pracy ma duży wpływ na losy życiowe młodych ludzi.	67 29,0%	110 47,6%	30 12,9%	16 6,9%	8 3,5%	0,91	1,01	0,91
52	Jest oczywiste, że młodzi pracownicy dążą do awansu, zajmowania coraz to wyższych stanowisk.	96 41,5%	103 44,6%	16 6,9%	14 6,1%	2 0,8%	1,19	0,87	1,19
55	Czas pobytu w pracy może być nie mniej interesujący niż czas spędzony w domu.	32 13,8%	100 43,3%	39 16,9%	42 18,2%	18 7,8%	0,37	1,16	0,37
58	Dzięki bezrobociu pracobiorca staje się aktywniejszy.	26 11,3%	59 25,5%	67 29,0%	47 20,3%	32 13,8%	0	1,21	0

* zdanie negatywnie traktujące daną wartość

Ma to miejsce zwłaszcza wówczas, gdy uwzględnimy zmiany zachodzące na rynku edukacji zawodowej i rynku pracy⁹. Ogólnie nie istnieje więc blokada dążenia do unikania pracy i korzystania z różnego rodzaju świadczeń socjalnych, często utrwalonego w społeczeństwie. Jeśli przyjąć, iż w tej kwestii młodzi respondenci znają i prezentują również stanowisko swoich rodziców i innych dorosłych osób we własnych rodzinach, to znamienne jest, że tak silnie zostało zaakceptowane zdanie mówiące o wzrastającej wartości pracy.

W tej sytuacji warto dostrzec, że trzecie miejsce w omawianej grupie poglądów uzyskała teza sformułowana następująco: „Każdy dorosły człowiek powinien pracować” (W = 1,32; akceptacja przez 87,5% badanych, brak zdania – 3,8%, odrzucenie – 8,5%). Jak się wydaje, i w tym przypadku można tę relatywnie wysoką (choć obiektywnie raczej niską) akceptację wyjaśnić tendencją widocznego

⁹ *Optymalizacja kształcenia zawodowego z punktu widzenia potrzeb rynku pracy*. Red. U. Jeruszka. Warszawa 2002.

i odczuwalnego dla młodych ludzi strukturalnego bezrobocia. Oceniając zdanie: „Dzięki bezrobociu pracobiorca staje się aktywniejszy”, 26,8% badanych wyraziło akceptację, aż 29,6% respondentów nie potrafiło zająć stanowiska, a 34,1% nie zgodziło się z tym poglądem. Jak widać z podanego rozkładu procentowej odpowiedzi, a także z wielkości odchylenia standardowego ($s = 1,21$), badani uczniowie dzielą się na stosunkowo duże grupy o przeciwstawnych poglądach. Ogólny obraz jest jednak niekorzystny.

Ponad połowa badanych (72,6%) zaakceptowała zdanie: „Absolwent szkoły zawodowej przede wszystkim wiąże swoją przyszłość z pracą zawodową” ($W=0,71$). Wynik ten może wskazywać, iż aspiracje uczniów szkół zawodowych to podjęcie w możliwie najszybszym czasie pracy zawodowej, gwarantującej młodym ludziom samodzielne utrzymanie.

Odnosząc się do wyników badań sprzed zmiany ustrojowej, trzeba zaznaczyć fakt nieco innego rozłożenia akcentów dotyczących kwestii pracy. W przeszłości dużą wagę przykładano do tego, aby praca była interesująca, żeby człowiek mógł się w niej realizować. Podkreślano znaczenie warunków, w jakich się ją wykonuje. Obecnie, przy wysokiej stopie bezrobocia, takie społeczne spojrzenie na pracę jako wartość zmieniło się. Badani uczniowie, mówiąc o pracy, szczególną uwagę zwracają na to, żeby ją w ogóle mieć, by zdobyć stałe zatrudnienie, by właściwie przygotować się do znalezienia dobrej pracy. Inny też wymiar uzyskiwać będzie tradycyjnie pojmowane wychowanie przez pracę i przygotowanie zawodowe¹⁰.

W każdym społeczeństwie, na poszczególnych etapach jego rozwoju, funkcjonuje określony model rodziny. Model rozumiany jako normy i wyobrażenia na temat właściwego zachowania jest konstruowany przez członków danego społeczeństwa. Rodzina pod wpływem szeroko pojętych przemian staje się współcześnie układem dynamicznym, wywierającym zasadniczy wpływ na młodego człowieka. System wartości uznawanych i realizowanych w rodzinie odgrywa ogromną rolę w kształtowaniu osobowości dzieci i młodzieży oraz postaw i przekonań, dążeń i aspiracji młodego pokolenia¹¹. W przygotowaniu się do pracy, w jej uzyskaniu, młodzi ludzie upatrują głównej szansy swojego teraźniejszego i przyszłego życia. W tym kontekście widzą sens własnego aktualnego wysiłku szkolnego i zaangażowania. Oto niektóre wypowiedzi badanych:

Pochodzę z bardzo biednej rodziny. Mieszkam na wsi. Głównym celem mojej nauki jest uzyskanie w możliwie najszybszym czasie pracy, aby pomóc moim rodzicom. Wierzę, że szkoła, w której obecnie uczę się, mi w tym pomoże. (uczennica, 18 lat, rodzina chłopska)

¹⁰ Z. Wiatrowski, *Praca w zbiorach wartości pracujących, bezrobotnych i młodzieży szkolnej*. Włocławek 2004, s. 155.

¹¹ M. J. Szymański, *Wartości młodzieży, jej nauczycieli i rodziców*. „Edukacja” 2002, nr 1, s. 53–54.

Zarówno rodzina, jak i szkoła zachęcają mnie do uzyskania wykształcenia, bez którego trudno mi będzie znaleźć pracę. Nie bardzo jednak w to wierzę. Uczę się dlatego, gdyż moi rówieśnicy to robią. Co będzie po ukończeniu szkoły zawodowej? Jestem przekonany, że zasilę szeregi bezrobotnych. (uczeń, 18 lat, rodzina chłopska)

Uczę się po to, aby uzyskać dobrą pracę. Po zakończeniu szkoły zawodowej pragnę dalej uczyć się. Wiem, że bez odpowiedniego wykształcenia nie zdobędę dobrej pracy. (uczeń, 19 lat, rodzina robotnicza)

Praca jest dla mnie najważniejsza. Gdybym jej nie znalazła, pewnie rodzice by mnie utrzymali. Ale chcę być niezależna i chcę zdobyć wystarczające wykształcenie, aby znaleźć satysfakcjonującą mnie pracę. (uczennica, 17 lat, rodzina inteligencka)

Jak widać, współczesna młodzież jest bardzo krytyczna, a zarazem realnie patrzy na świat. Przez dokonane wybory wyraża nadzieję, że w przyszłości jej praca zawodowa wpłynie znacząco na określenie jej miejsca i roli w społeczeństwie. Również teza, że praca współczesnego człowieka to nieodzowny warunek zdobywania środków do życia, uzyskała w trakcie badań wysoką akceptację. W opinii badanych uczniów praca wywiera olbrzymi wpływ na zakres potrzeb materialnych, życie rodzinne i rozwój osobowy.

Tabela 4. Opinie badanych o zdaniach wyrażających wartości rodzinne

Nr zd.	Treść zdania	Opinie badanych					M	s	W
		++	+	0	-	--			
3	Rodzice ucą mnie, jak cenić wartości.	119 51,5%	91 39,4%	7 3,1%	12 5,2%	2 0,8%	1,35	0,84	1,35
6	Najbardziej cieszą się ci rodzice, których dzieci się dobrze ucą.	104 45,1%	81 35,1%	10 4,3%	28 12,2%	8 3,5%	1,06	1,13	1,06
9*	Z powodu częstych napięć i konfliktów w rodzinie ludzie zbyt często są zdenerwowani.	6 2,6%	16 6,9%	17 7,4%	115 49,8%	77 3,3%	1,04	0,95	-1,04
12	Cała rodzina cieszy się, gdy ktoś z jej członków odnosi sukces.	158 68,4%	64 27,7%	1 0,43%	6 2,6%	2 0,8%	1,60	0,71	1,60
15	Zawsze powinno być tak, że rady rodziców są dla dziecka najważniejsze.	64 27,7%	96 41,5%	34 14,7%	30 12,9%	7 3,1%	0,77	1,08	0,77
18	Podstawą powodzenia w życiu jest dobrze funkcjonująca rodzina.	86 37,2%	98 42,4%	13 5,6%	25 10,8%	9 3,9%	0,98	1,11	0,98
21*	Poglądy rodziców często są mało dostosowane do warunków współczesnego życia.	6 2,6%	41 17,7%	54 23,4%	94 40,7%	36 15,6%	0,48	1,03	-0,48

24	Warto poświęcić wiele spraw osobistych dla dobra rodziny.	89 38,5%	115 49,7%	16 6,9%	8 3,5%	3 1,3%	1,21	0,81	1,21
27	Każdy młody człowiek powinien otrzymać solidne przygotowanie do życia w rodzinie.	91 39,4%	108 46,7%	19 8,2%	10 4,3%	3 1,3%	1,18	0,85	1,18
30*	Chwile spędzone w gronie rodzinnym nie zawsze należą do najmiłszych.	18 7,8%	37 16,1%	20 8,6%	111 48,1%	45 19,5%	0,55	1,19	-0,55
33	Od najmłodszych lat trzeba wpajać dzieciom zasady, które mają rodzice i dziadkowie.	42 18,2%	100 43,3%	33 14,3%	41 17,7%	15 6,5%	0,48	1,16	0,48
36*	Znaczenie rodziny stale maleje, gdyż coraz więcej spraw życiowych rozstrzyga się poza nią.	16 6,9%	35 15,2%	53 22,9%	109 47,2%	18 7,8%	0,33	1,05	-0,33
39	Postępowanie człowieka świadczy o tym, jak został wychowany w rodzinie.	104 45,1%	78 33,7%	12 5,2%	25 10,8%	12 5,2%	1,02	1,18	1,02
42	W trudnych sytuacjach życiowych rodzina jest miejscem, w którym można znaleźć pomoc i opiekę.	131 56,7%	70 30,3%	12 5,2%	10 4,3%	8 3,5%	1,32	1,01	1,32
45*	Młodzież w rodzinie korzysta dziś ze zbyt wielu uciech i swobody, należałoby powrócić do dawnych zasad i rygorów w wychowaniu rodzinnym.	55 23,8%	46 19,9%	47 20,4%	63 27,3%	20 8,6%	-0,22	1,31	0,22
48	Rodzice żyją przede wszystkim sprawami dzieci.	39 16,8%	65 28,2%	28 12,2%	75 32,5%	24 10,4%	0,08	1,31	0,08
51	Tylko dobra współpraca rodziców i nauczycieli gwarantuje sukces wychowawczy.	51 22,1%	108 46,7%	25 10,8%	32 13,8%	15 6,5%	0,64	1,15	0,64
54	Kultura pedagogiczna rodziców ma wielki wpływ w życiu i funkcjonowaniu edukacyjnym szkoły.	32 13,8%	103 44,6%	49 21,2%	38 16,5%	9 3,9%	0,48	1,04	0,48
57*	Coraz częściej zdarza się, że rodzina daje zły przykład dzieciom.	28 12,2%	29 12,5%	29 12,5%	99 42,8%	46 19,9%	0,45	1,27	-0,45
60	Cechy charakteru ukształtowane w rodzinie odgrywają doniosłą rolę w całym życiu.	73 31,6%	115 49,8%	24 10,4%	16 6,9%	3 1,3%	1,03	0,91	1,03

* zdanie negatywnie traktujące daną wartość

Badani podkreślili też potrzebę edukacji ustawicznej, koniecznej do właściwego funkcjonowania na rynku pracy.

Zaskakująco dopiero na trzecim miejscu znalazły się pod względem rangi wartości rodzinne. Średnia średnich ocen zdań wskaźnikowych w tej grupie wyniosła 0,53, co oznacza miejsce w połowie odległości między poziomem akceptacji (1,0) i ambiwalencji (0,0). W wielu wcześniejszych badaniach wartości rodzinne znajdowały się na szczycie hierarchii wartości¹². Badania przeprowadzone przez M. J. Szymańskiego pod koniec lat dziewięćdziesiątych wykazały, że wartości rodzinne w znacznym stopniu ustąpiły miejsca wartościom allocentrycznym, społecznym i edukacyjnym¹³. Szczegółowe dane na temat tego, jak przedstawia się stosunek badanych do zdań odnoszących się do rodziny, zawiera tabela 4. Wyliczone wartości wskaźnika W tylko w ośmiu przypadkach osiągnęły wysokość zbliżoną do 1,00, a więc poziomu, który może być określony jako umiarkowana akceptacja wartości rodzinnych. Najwyższy współczynnik W, świadczący o uznaniu wartości, uzyskało zdanie: „Cała rodzina cieszy się, gdy ktoś z jej członków odnosi sukces” ($W = 1,60$; $s = 0,71$); odpowiedź „zgadzam się zdecydowanie” wybrało 158 respondentów (68,4%), „raczej zgadzam się” wskazało 64 badanych (27,7%), z poglądem tym nie zgodziło się 8 respondentów (3,8%). Można sądzić na podstawie stosunku do tego zdania badanych dziewcząt i chłopców, że powodzenie zawodowe młodych ludzi jest przyjmowane z uznaniem i szacunkiem przez domowników.

Pozostałe zdania, które są najpełniej akceptowane przez respondentów, to: „Rodzice uczą mnie, jak cenić wartości” ($W = 1,35$; $s = 0,84$); „W trudnych sytuacjach życiowych rodzina jest miejscem, w którym można znaleźć pomoc i opiekę” ($W = 1,32$; $s = 1,01$); „Warto poświęcić wiele spraw osobistych dla dobra rodziny” ($W = 1,21$; $s = 0,81$); „Każdy człowiek powinien otrzymywać solidne przygotowanie do życia w rodzinie” ($W = 1,18$; $s = 0,85$); „Dla ludzi praca ma coraz większą wartość” ($W = 1,37$). Oprócz tego do zdań, które najpełniej były akceptowane przez respondentów (W powyżej 1,0), należą następujące: „Najbardziej cieszą się ci rodzice, których dzieci się dobrze uczą” ($W = 1,06$; $s = 0,84$); „Cechy charakteru ukształtowane w rodzinie odgrywają doniosłą rolę w całym życiu” ($W = 1,03$; $s = 0,91$); „Postępowanie człowieka świadczy o tym, jak został wychowany w rodzinie” ($W = 1,02$; $s = 1,18$). Trzeba również przyznać, że badana młodzież zaakceptowała (co prawda niezbyt wyraźnie) zdanie: „Podstawą powodzenia w życiu jest dobrze funkcjonująca rodzina” (akceptacja przez 79,6% badanych, negacja 14,7%, brak zdania 5,6%). Na granicy odrzucenia przez większość respondentów znajduje się inne zdanie wskaźnikowe, które podobną treść wyraża w sposób kategoriyczny: „Rodzice żyją przede wszystkim sprawami dzie-

¹² J. Mariański, *Młodzież między tradycją i ponowoczesnością. Wartości moralne w świadomości maturzystów*. Lublin 1995; A. Przeclawska, L. Rowicki, *Młodzi Polacy u progu nadchodzącego wieku*. Warszawa 1997.

¹³ M. J. Szymański, *Młodzież wobec wartości...*, dz. cyt., s. 49.

ci” (aprobata 45%, negacja 42,9%, brak zdania 12,2%). Wbrew oczekiwaniom niezbyt wyraźnie i zdecydowanie zostało zaakceptowane zdanie: „Tylko dobra współpraca rodziców i nauczycieli gwarantuje sukces wychowawczy” ($W = 0,64$). Zwraca uwagę spora rozbieżność poglądów młodzieży na ten temat (odchylenie standardowe – 1,15; akceptacja zdania przez 68,8% badanych, odrzucenie przez 20,3%, nieumiejętność zajęcia stanowiska – 10,8%). Najbardziej zaskakująco badani odnieśli się do zdania: „Poglądy rodziców często są mało dostosowane do warunków współczesnego życia”. Co piąty uczeń zgodził się z tą opinią (20,3%), również co piąty nie miał zdania na ten temat (23,4%). Młodzież bardziej niż kiedykolwiek zauważa błędy i uchybienia swoich rodziców, co w konsekwencji prowadzi do zaniku wzorców osobowych ojca i matki.

Zróznicowanie opinii wartościujących młodzieży

Prześledzenie stosunku badanych uczniów do wszystkich 60 zdań poddanych ich ocenie byłoby z poznawczego punktu widzenia pożyteczne, ale uczyniłoby prowadzoną tu analizę zbyt rozwlekłą. Dlatego poniżej zostaną rozpatrzone opinie badanych uczniów o 20 zdaniach – z różnych grup wartości. Wybierając te zdania, kierowano się wysokością wskaźnika W , który wyraża stosunek respondentów do określonej grupy wartości. Działanie to pozwala wybrać zdania wskaźnikowe typowe dla konkretnej grupy ze względu na poziom akceptacji wartości.

Spśród zdań wyrażających wartości pracy najbardziej typową ocenę otrzymało zdanie: „O tym, co wart jest człowiek, najlepiej się przekonać, obserwując jego pracę”. Wskaźnik uznania tego zdania wyniósł 0,54, podczas gdy wskaźnik uznania dla wartości pracy, wyliczony na podstawie ocen wszystkich 20 zdań wskaźnikowych – 0,58. Oceniając wymienione zdanie, odpowiedź: „zgadzam się zdecydowanie” lub „raczej się zgadzam” wybrało 64,1% badanej młodzieży.

Równie typową ocenę otrzymało zdanie sformułowane „przewrotnie”: „Pracujemy wydajnie tylko wtedy, gdy mamy z tego osobistą korzyść”. Wskaźnik akceptacji wyniósł w tym przypadku 0,60, podczas gdy wyliczony na podstawie stosunku respondentów do wszystkich zdań – 0,58. Tym razem różnice pomiędzy opiniami uczniów o przytoczonym poglądzie okazały się większe. Szczególnie widoczne jest to w części wyboru odpowiedzi: „raczej nie zgadzam się” lub „zdecydowanie nie zgadzam się”. W badanych szkołach zawodowych uczniowie, którzy wybrali taką odpowiedź, stanowili 66,2% ogółu badanych.

Wśród zdań, które wyrażały wartości edukacyjne, szczególnie trafne diagnostycznie okazało się zdanie: „Lata spędzone w szkole należą do najmilszych, dlatego każdy człowiek powinien uczyć się, jak tylko może najdłużej”. Wskaźnik uznania tego zdania wyniósł 0,53, wskaźnik uznania dla wszystkich 20 zdań wskaźnikowych 0,61. Zwolenników tego poglądu wśród badanej młodzieży jest 60,6% („zgadzam się zdecydowanie”, „raczej zgadzam się”). Równie typową ocenę wśród wartości edukacyjnych otrzymało zdanie: „Szkoła zawodowa wielo-

stronnie rozwija uczniów” ($W=0,49$). Większość badanych uczniów zgodziła się z treścią zdania, uczyniło to 60% uczniów, odpowiadając: „zgadzam się zdecydowanie” lub „raczej zgadzam się”. Wśród umieszczonych w kwestionariuszu poglądów traktujących o rodzinie najbliższy wskaźnik akceptacji (0,48) w stosunku do współczynnika obliczonego dla 20 zdań wskaźnikowych (0,53) miał pogląd o następującej treści: „Kultura pedagogiczna rodziców ma wielki wpływ w życiu i funkcjonowaniu edukacyjnym szkoły”. Ponad połowa ankietowanych zgodziła się z tym poglądem (58,4%).

Wśród zdań traktujących o wartościach rodzinnych równie zbliżony wskaźnik akceptacji (0,48), w porównaniu ze współczynnikiem uznania wartości W , który wyliczono dla całej grupy zdań wskaźnikowych (0,53), uzyskało następujące: „Od najmłodszych lat trzeba wpajać dzieciom zasady, które mają rodzice i dziadkowie”. Wśród uczniów szkół zawodowych zaaprobowało ten pogląd 61,5%.

Dokonany przegląd sposobu ustosunkowania się badanych uczniów szkół zawodowych do poddanych ocenie zdań wyrażających różne wartości potwierdził wcześniejsze spostrzeżenia, oparte na charakterystyce hierarchii wartości respondentów. Potwierdziło się to, że uczniowie szkół zawodowych na pierwszym miejscu stawiają solidne wykształcenie i przygotowanie do zawodu, które ma być gwarancją odnalezienia się na rynku pracy.

Zależność postaw wobec wartości od płci uczniów

W tabeli 5 przedstawiono uwarunkowania wyborów wartości dokonywanych przez młodzież szkół zawodowych w zależności od wpływu płci na preferencje wartościujące uczniów. Różnice w hierarchii wartości dziewcząt i chłopców okazały się jednak mniejsze, niż można się było tego spodziewać. Wskaźniki uznania wartości pracy i wartości edukacyjnych w grupie badanych chłopców są bardzo zbliżone. Różnice pomiędzy nimi są niewielkie, nie przekraczają 0,01 punktu.

Tabela 5. Hierarchia wartości badanych dziewcząt i chłopców

Płeć	Wartości pracy		Wartości edukacyjne		Wartości rodzinne	
	W	s	W	s	W	s
Chłopcy (N = 153)	0,538	0,331	0,538	0,422	0,526	0,323
Dziewczęta (N = 78)	0,677	0,307	0,767	0,380	0,537	0,406
Ogółem	0,585	0,329	0,615	0,422	0,530	0,352

Nieco niższy wskaźnik uznania otrzymały wartości rodzinne, które zajmują to samo miejsce w hierarchii dziewcząt i chłopców. Najbardziej istotna różnica widoczna jest w hierarchii wartości dziewcząt. Dominują tu wartości edukacyjne. Nie jest to jednak dominacja zbyt silna, ze względu na zbliżoną lokatę wartości związanych z pracą. Dziewczęta również preferują wartości edukacyjne, które – podobnie jak w grupie chłopców – wyprzedzają wartości związane z pracą. W badanej próbie wystąpiła przewaga liczebności chłopców w stosunku do dziewcząt, uzyskane wyniki są prawdopodobnie ze sobą powiązane. Określone preferencje wartościujące uczniów (dziewcząt i chłopców) uzyskały te same miejsca w układzie rankingowym.

Pochodzenie społeczne uczniów a ich wartości

Wartości uznawane przez jednostki i grupy społeczne w znacznej mierze zależą od poziomu kultury, miejsca w społeczeństwie, jak również uwarunkowań społecznych. Dane zebrane w trakcie badań umożliwiają rozpatrzenie zależności między dokonywanymi przez młodzież szkół zawodowych wyborami wartości a jej pochodzeniem społecznym. Informacje te zostały zestawione w tabeli 6. Jak widać, pod względem pochodzenia społeczne młodzież stanowi ujednoczoną grupę. Szkoły zawodowe są zdominowane przez młodzież pochodzenia robotniczego i chłopskiego, uczniowie z rodzin inteligentnych trafiają do nich rzadko. Wśród wszystkich badanych tylko co piąty uczeń deklaruje pochodzenie inteligentne (20,7%). Jak już wspomniano, największy odsetek badanej młodzieży ma pochodzenie robotnicze.

Tabela 6. Hierarchia wartości młodzieży z różnych grup społecznych

Pochodzenie	Wartości pracy		Wartości edukacyjne		Wartości rodzinne	
	W	s	W	s	W	s
Chłopskie	0,510	0,341	0,548	0,411	0,422	0,358
Inteligentne	0,598	0,335	0,511	0,507	0,605	0,326
Robotnicze	0,604	0,322	0,672	0,385	0,537	0,353
Ogółem	0,585	0,329	0,615	0,422	0,530	0,352

Wychowanie przez pracę w rodzinach robotniczych przebiega w sposób zróżnicowany. Łatwo zauważyć, że niezależnie od pochodzenia społecznego młodzieży układ rang badanych wartości nie ulega dużym zmianom. Młodzież pochodząca z rodzin robotniczych i chłopskich na pierwszym i drugim miejscu w hierarchii wartości umieszcza wartości edukacyjne i wartości związane z pracą. Natomiast młodzież wywodząca się z rodzin inteligenckich zdecydowanie pierwsze miejsce przyznaje wartościom rodzinnym i wartościom pracy. Wartości edukacyjne spadły tu na trzecie miejsce.

Jak wykazują badania, poziom dążeń edukacyjnych rodzin w odniesieniu do wywodzących się z nich dzieci jest silnie skorelowany z wykształceniem rodziców, a pod tym względem wskaźniki charakteryzujące mieszkańców wsi znacznie ustępują tym, które dotyczą miasta. Badania przeprowadzone w różnych środowiskach naszego kraju wykazały, że w końcu lat osiemdziesiątych – kiedy najbardziej rozpowszechnionym typem szkoły ponadpodstawowej były zasadnicze szkoły zawodowe, już wtedy wyraźnie dysfunkcjonalne i mało wartościowe – „klientami” tych szkół były niemal wyłącznie rodziny najniżej wykwalifikowanych robotników i rodziny rolnicze¹⁴. Przeprowadzone badania pokazują, że sytuacja ta stopniowo się zmienia. W grupie badanych, którzy urodzili się w rodzinach chłopskich, wartości związane z pracą znalazły się na drugim miejscu. Młodzież chłopska – co jest zaskakujące – z trzech wskazanych w badaniach wartości najmniej ceni wartości rodzinne. Poza młodzieżą wywodzącą się z rodzin inteligenckich wartości rodzinne nie należą do preferowanych.

Zróżnicowanie stosunku badanych do wartości w zależności od miejsca zamieszkania

W omawianych badaniach wyróżniono dwie kategorie środowisk stanowiące miejsce zamieszkania młodzieży. Są nimi: miasto i wieś. Okazało się, że większość badanych osób mieszkało w mieście (129). Na wsi mieszkało 102 badanych uczniów. Hierarchię wartości respondentów z tak określonych miejsc zamieszkania zostały zestawione w tabeli 7. Procesy przeobrażeń społeczno-kulturowych polskiej wsi przyniosły w środowiskach wiejskich wiele zmian. Z całą pewnością można powiedzieć, że pod względem społecznym, demograficznym, gospodarczym, politycznym i kulturowym polskie wsie i całe gminy wiejskie tworzą obraz bardzo niejednolity.

Wbrew wcześniejszym oczekiwaniom uzyskano obraz bardzo podobny. Zarówno młodzież mieszkająca w mieście, jak i ta mieszkająca na wsi wybrała tę samą kolejność wartości. Na pierwszym miejscu umieściła wartości związane z edukacją, na drugim wartości pracy, na trzecim zaś – wartości rodzinne. Warto podkreślić, że wśród badanej młodzieży mieszkającej na wsi odnotowano wyższe

¹⁴ *Rodzice o przyszłości edukacyjnej swoich dzieci*. Red. M. Szymański. Warszawa 1994, s. 68–72.

Tabela 7. Hierarchia wartości młodzieży mieszkającej w różnych środowiskach

	Wartości pracy		Wartości edukacyjne		Wartości rodzinne	
	W	s	W	s	W	s
Miasto	0,576	0,335	0,585	0,440	0,530	0,368
Wieś	0,597	0,323	0,654	0,396	0,529	0,332
Ogółem	0,585	0,329	0,615	0,422	0,530	0,352

wskaźniki wartości edukacyjnych i pracy. Podobnie jak podczas analizy hierarchii wartości ze względu na pochodzenie, zastanawia ostatnie miejsce wartości rodzinnych. Czyżby kryzys przeżywania wartości rodzinnych dosięgnął i wieś?

Wnioski z uzyskanych wyników badań

Analiza zebranych informacji o hierarchii wartości badanych uczniów skłania do wyprowadzenia następujących wniosków:

1. Preferencje wartościujące młodzieży poszczególnych szkół przedstawiają się dość podobnie. Niewielkie różnice w hierarchii uznawanych wartości uwidaczniają się w zmianie rangi wartości umieszczonych na sąsiednich miejscach.
2. We wszystkich grupach młodzieży szkolnej najwyżej ocenione zostały wartości edukacyjne ($W = 0,61$). Biorąc pod uwagę fakt, że respondentami byli młodzi ludzie uczący się w szkołach, nie należy się temu wynikowi dziwić. Można więc powiedzieć, że wartości edukacyjne, których wyrazem jest zdobycie wykształcenia, ukończenie szkoły, zawierają w sobie sposób odnalezienia się przez młodych w Polsce. Nie dostrzega się zasadniczych różnic w tej kwestii między postawami młodzieży poszczególnych szkół zawodowych.
3. Drugie miejsce otrzymały wartości związane z pracą ($W = 0,58$). Wysoką pozycję wartości związanych z pracą można przypisać uświadomieniu sobie przez młodzież dużego znaczenia pracy w warunkach gospodarki rynkowej, jak również tego, że zarówno rodzaj, jak i jakość wykonywanej pracy mają bardzo duży wpływ na losy życiowe młodych ludzi.
4. Nieco niżej niż wartości pracy uplasowały się wartości rodzinne ($W = 0,53$). Taki wynik (miejsce trzecie – ostatnie) jest wyrazem trwającego w naszym kraju przez wiele lat kryzysu społecznego, w tym także kryzysu współczesnej rodziny. Jest to kolejne odbicie słabości całego systemu edukacji, w którym współczesnej młodzieży nie wpaja się skutecznie elementarnych wartości, do których należą wartości rodzinne.

Podsumowując wyniki badań, można stwierdzić, że wszystkie grupy porównawcze osadzają własne życie osobiste na wartościach pracy i wartościach rodzinnych, a swój obraz w życiu społecznym budują na gruncie wykształcenia, które należy zdobyć.

Badania potwierdziły potrzebę dalszych analiz, ukazały ich wielowymiarowość i złożoność. Pojawiło się wiele problemów natury teoretycznej i metodologicznej. Powyższe analizy pozwalają na dookreślenie problematyki badań i mogą być traktowane jako wstęp do dalszych badań w środowiskach młodzieży szkół zawodowych.

Summary

Youngsters in vocational schools and their values (research analysis)

The article analyses the hierarchy of values expressed by contemporary youth. This enables further understanding of their aims and facilitates the analysis of their life needs and will allow to predict their behaviour and outlook in life, which will consequently allow the prognosis of social development. The research was conducted in vocational schools in the Tczew area. A set of three values was taken into consideration: values connected with education, work and family. The youngsters in research assessed educational values as most important, giving less significance to job and family values respectively. Such evaluation may suggest a social crisis, including the family crisis, in Poland.